

K ZGODOVINI ETNOLOŠKEGA DELA V LJUBLJANSKEM MESTNEM MUZEJU

Julija 1950 je takratni študent etnologije Jernej Šušteršič prinesel v ljubljanski Mestni muzej načrt, ki ga je naslovil »Etnografsko delo na področju Ljubljane in okolice«.

Jernej Šušteršič (prim. M. Makarovič, Jernej Šušteršič [1921-1989], v: Glasnik Slovenskega etnološkega društva 29/3-4, Ljubljana 1989, str. 221) se je rodil 1. avgusta 1921 v ljubljanski trgovski družini. Njegovi starši so imeli pod materinim priimkom papirnici (Tičarjevi papirnici): v Šelenburgovi ulici (poznejši Titovi, današnji Slovenski cesti) in na Šentpetrski cesti (današnji Trubarjevi cesti). Po družinskem izročilu naj bi se bil prvotno tudi Jernej usmeril v trgovino, zato je po nižji klasični gimnaziji v Škofovih zavodih v Šentvidu nad Ljubljano nadaljeval šolanje na trgovski akademiji v Ljubljani. Že na trgovski akademiji pa je začel z veliko vnemo zbirati zlasti sestavine ljudske noše, v manjši meri pa tudi nekatere druge predmete ljudske kulture.

Iz tega prizadevanja je z leti nastala etnološka zbirka, ki ji je Šušteršič našel prostor v zidani vrtni uti v bidermajerskem slogu; uta je bila last družine Šušteršič in je stala zahodno od hiše te družine, Igriška ulica št. 6; hišo so podrli leta 1972, uto (na sliki) leta 1985. Danes je Šušteršičeva etnološka zbirka delno v lasti njegove družine, delno je bila prodana nekaterim muzejem in zasebnikom.

Med vojno je Šušteršič napisal besedilo o definiciji ljudske noše in besedilo o napotkih za zbiranje ljudske noše in za ureditev takšnih zbirk. Pri tem mu je bil v pomoč njegov profesor na trgovski akademiji dr. Anton Slodnjak. O obeh

témah je Šušteršič med vojno marsikje predaval.

Leta 1948 se je vpisal na Filozofsko fakulteto in je kot glavni predmet študiral etnologijo. Tedaj sva se seznanila. Leta 1948 in 1949 sva včasih izmenjevala misli o predmetu etnologije in v zvezi s tem o časovni globini etnoloških raziskav, ne da bi bila ob teh vprašanjih prišla do enotnega mnenja. Bliže sva si bila pri vodilih za zbiranje etnološkega gradiva na terenu. Šušteršičevo besedilo, ki je obsegalo napotke za zbiranje ljudske noše in za ureditev takšnih zbirk, je prebral Boris Orel in ga ocenil kot poučno in za tisti čas nemalo izvirno, saj je besedilo upoštevalo nošo »ob posebnih prilikah in običajih«, ločevalo zimsko nošo »od poletne« in razlikovalo nošo »po premoženjskih razmerah, poklicih«, česar je bilo dotlej pri nas premalo (B. Orel, Slovenska ljudska noša, v: Slovenski etnograf II, Ljubljana 1949, str. 6). Kljub temu Orel kot urednik Slovenskega etnografa ni objavil Šušteršičevega besedila.

Od leta 1950 sem bil s Šušteršičem malo skupaj. Sodelovala sva samo v ekipah (takrat) Etnografskega muzeja na območju Šentvida pri Stični septembra 1950 (10 dni) in v Kobariškem kotu julija 1951 (ves mesec). Sicer sva se od leta 1950 srečevala večinoma po naključju. Znano mi je, da je Šušteršič - tu naj bo navedeno samo njegovo poglavitno etnološko delo - s študentkami in študenti etnologije zbiral v letih 1951, 1952 in 1953 etnološko gradivo na Slovenskem Koroškem (Zilja, Rož, Podjuna); to gradivo naj bi bilo podlaga za

Zidana vrtna uta v bidermajerskem slogu, v njej je bila etnološka zbirka Jerneja Šušteršiča. Uto so podrli leta 1985, stala je na vrtu hiše družine Šušteršič, Igriška ulica št. 6; hišo so podrli leta 1972.

etnološki muzej Koroških Slovencev, načrt pa se ni uresničil. Spomladi 1954 je bila v Ljubljani razstava gradiva, ki ga je na Slovenskem Koroškem zbral Šušteršič s sodelavkami in sodelavci; razstava ni bila sprejeta s popolnim soglasjem. Po diplomii leta 1954 najprej ni delal v svoji stroki. Od leta 1961 do 1968 je bil etnološki konservator: leta 1961 in 1962 v republiškem zavodu za spomeniško varstvo, leta 1962 v ljubljanskem zavodu za spomeniško varstvo in od leta 1963 do 1968 v kranjskem zavodu za spomeniško varstvo. Od leta 1968 je bil zaposlen v več ljubljanskih podjetjih. Kot upokojenec je umrl v Ljubljani 15. novembra 1989. Šušteršičev načrt, ki ga je predložil

Ljubljanskemu Mestnemu muzeju za »Etnografsko delo na področju Ljubljane in okolice«, tukaj objavljamo v izvorni obliki, tj. brez jezikovnih in slovničnih sprememb. Navedeni načrt je brez datuma. Iz delovodnika ljubljanskega Mestnega muzeja pa ni razvidna samo zaporedna številka, pod katero je bil vpisan Šušteršičev načrt, temveč tudi letnica: 1950. Na drugi strani objavljenega načrta je neznana roka s svinčnikom pripisala: Ljubljana, julija 1950. Se pravi, da je bil julija 1950 Šušteršičev načrt v ljubljanskem Mestnem muzeju.

Če povzamemo vsebino obravnavanega načrta (ta uporablja po tedanji prevladujoči praksi na Slovenskem za vedo izraz etnografija in izpeljanke iz nje), ugotavljamo v njem določeno nejasnost. Najprej je beseda o témah, ki jih bo »važno raziskati«. To so ljubljansko jurjevanje, koledovanje, raznašanje velikonočnega ognja, božja pota, sežiganje pusta in nekatere druge šege, semnji, tržni dnevi, preskrba z gorivom (zlasti s šoto), živili (zlasti z mlekom, zelenjavo, sadjem, jesihom, ribami), vinom, lončevino, stavbnim materialom, tkaninami in higiena (zlasti perice). Zbrano gradivo o naštetih témah naj bi se sproti uvrščalo na področja duhovne in materialne kulture, ki jih načrt omenja (gl. zgoraj). Nekatera od teh področij pa so takšne narave, da so njihov predmet teme, ki jih Šušteršičev načrt ne načena neposredno. In predvsem se ne zdi neizogibno potrebno, posebej uvrščati našete teme na določena področja duhovne in materialne kulture. Pomembna so spoznanja o raziskovanih témah, neprimerno manj uvrstitev teh spoznanj v širša etnološka poglavja.

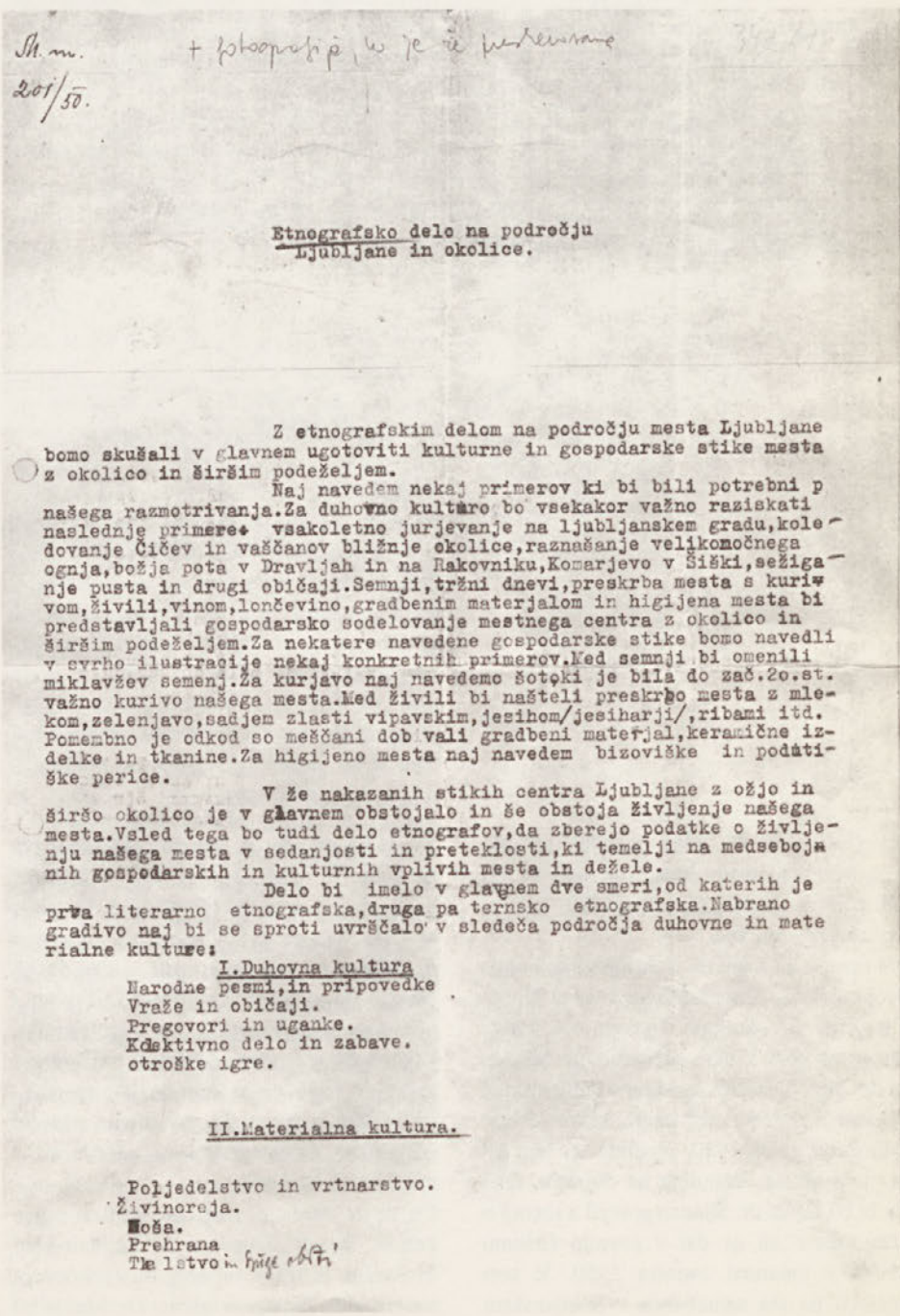
Obravnavani načrt naj bi uresničili izvedenci iz več ved. Predvideno je bilo, da bi pri izvedbi načrta sodelovalo 12 etnologov (poleg drugih). Toda leta 1950 in 1951 ni bilo ne v Ljubljani ne v vsej Sloveniji 12 diplomiranih etnologov ali 12 raziskovalcev, ki bi bili večino svojih raziskav namenjali etnologiji. In kakor je šlo takrat za čas, ko je bilo za podobne načrte dosti lažje dobiti denar kakor danes, se vendar zastavlja vprašanje, ali bi bilo mogoče v manj kot pol leta pritegniti k tej raziskavi več kot 30 sodelavcev in hkrati zagotoviti denar za njihovo delo. Kajti v načrtu je bilo zapisano, da bi to delo »z naštetimi močmi bilo izvršeno v prvi polovici 1951«.

Še drugače: kljub pomembnim in dobrodošlim pobudam, ki jih je vseboval načrt, ni bil ta v dani obliki dovolj premišljen in ga ni mogoče sprejeti. Vsekakor pa je bila v njem zelo dobrodošla

vrsta pobud za zbiranje gradiva in raziskave o navedenih etnoloških témah. Toda to z vsemi etnologi, ki so bili v tistem času na voljo v Ljubljani, pa tudi drugod v Sloveniji, nikakor ni bilo izvedljivo v prej kot nekaj letih ali v desetletju.

Za Šušteršičev načrt sem zvedel pred nekaj tedni, ko mi je Mojca Račič - Simončič, bibliotekarka Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo, sporočila, da ga je odkrila v ljubljanskem Mestnem muzeju, dala kopirati in tako omogočila njegovo objavo. Dotlej mi je bil obravnavani načrt neznan. S Šušteršičem sva skupaj študirala etnologijo, dokler nisem 1. aprila 1950 nastopil službe v ljubljanskem Mestnem

muzeju. Ne prej ne pozneje mi ni spregovoril o tem načrtu. Dr. Fran Šijanec, ki je bil ravnatelj ljubljanskega Mestnega muzeja od leta 1948 do 31. avgusta 1950, mi ni nikoli omenil Šušteršičevega načrta, čeprav je seveda vedel, da študiram etnologijo, saj sem nekaj dni po prihodu v ljubljanski Mestni muzej opravil B-zpit iz narodne zgodovine, in da bom v zimskem roku leta 1951 diplomiral iz etnologije kot A-predmeta. Medtem ko sem bil septembra 1950 z ekipo Etnografskega muzeja na Dolenjskem, je bil po odstavitvi dr. Šijanca imenovan na njegovo mesto upokojeni ravnatelj Narodnega muzeja dr. Josip Mal. Ta mi je potem, ko sem se vrnil v Ljubljano,

Kmečke stavbe
Prikaz kmečkih in vrtnarskih gospodarstev
Zaravilstvo
Gostinstvo
Prevoznistvo in Solnarstvo

Kot osnova za raziskovanje terena bi vzeli članek A. Melika: Rasvoj Ljubljane, GV 1929/1930. Prav tako tudi članek S. Illešiča: Prvotna kmetijska naselja v območju velike Ljubljane, GV, isti letnik. Pri raziskovanju nam bo v pripomoček zemljiške knjige in ugotovitev pesniških gostanjskih po rajonih.

Za delo na terenu bi bilo potrebno naslednje število posebnih strokovnjakov:

- 12 etnografov
- 4 slavisti
- 3 glasbeniki
- 2 koreografa
- 2 zgodovinarja
- 5 risarjev
- 2 arhitekta
- 3 fotografi
- 3 administrativne moči

Delo v morda nekaj širšem področju, kakor se nam kaže v člankih, ki smo jih navedli, bi s naštetimi močmi bilo izvršeno v prvi polovici 1951.

Istodobno s raziskovanjem etnografskih posebnosti Ljubljane bi bilo treba zbrati in registrirati etnografski material, ki se nanaša na ostale dele Slovenije, kar je povezano s naselitvijo prebivalcev iz drugih krajev Slovenije. Skratka delo ekipe bi bilo, da s etnografskih vidikov preišče teren Ljubljane in okolice.

Na podlagi raziskovanj v materialni kulturi se bi za posebne predmete oz. objekte odredila načrta oz. odkup, se običaj, ki ne nasprotuje naprednim idejam, pa naj se pri oblatih doseže, da se počiva. Tu imamo v mislih jurjevanje, ki je prenehalo na gradu v vojnem času in miklavžev semenj, za katerega se oblasti, ki so ga prepovedale, mislile, da je cerkvenega značaja. Tu gre zgolj za poimenovanje semenja po svetniku, za katerega lan se semenj vrši. Možnostom dajejo taki običaji razvedrilo, mestu gledano s strani tujca pa privlačnost v posebnosti običaja.

Ljubljana, julija 1950.

*Sušteršičevemu
Sustavni jeziki*

takoj jasno in za vselej povedal, da pod njegovim vodstvom Mestni muzej ne bo obravnaval etnologije, obravnaval pa bo kulturno zgodovino.

Ne razumem, zakaj mi je Šušteršič zamolčal svoj načrt za »Etnografsko delo na področju Ljubljane in okolice«. Ugibam pa lahko, zakaj me nista z njim seznanila dr. Šijanec in dr. Mal. Šušteršič je oddal v ljubljanskem Mestnem muzeju svoj načrt, kakor je bilo razloženo, julija 1950, medtem ko sem bil jaz tisti mesec večinoma na dopustu, tako da bi bil lahko dr. Šijanec govoril z menoj o tem načrtu ali ga dal v presojo širšemu krogu v ustanovi avgusta 1950. V tem mesecu pa sta uslužbenca v ljubljanskem

Mestnem muzeju in načelnik Poverjenistva za kulturo pri MLO pripravljali odstavev dr. Šijanec z ravnateljskega mesta (to se je zgodilo 31. avgusta). V takšnih okoliščinah dr. Šijanec po vsej verjetnosti ni imel dovolj časa in dovolj volje, da bi se bil ukvarjal z obravnavanim načrtom po načelni plati kakor tudi ne s pripravami zanj, saj je načrt zahteval večje vsote denarja. Domnevam, da dr. Šijanec iz navedenih razlogov ni začel pogovorov o Šušteršičevem načrtu ne z menoj ne v širšem krogu.

Če ni dr. Mal ne meni ne, kolikor mi je znano, komu drugemu v ljubljanskem Mestnem muzeju omenil Šušteršičevega načrta, si to razlagam takole. Dr. Mal je bil

11 let moj predstojnik, nadrobneje poznam njegovo znanstveno in muzejsko delo in pa njegove zahteve pri tem delu. Spričo tega sodim, da je bilo zanj nesprejemljivo, da bi bil vodil predlagano raziskavo nekdo, ki je bil še študent in še ni imel znanstvene bibliografije. Morda zato ni omenjal tega načrta. Vsakakor je načrt poznal, saj je na drugi strani njegovega besedila (gl. zgoraj) s svinčnikom pripisal Šušteršičevemu teže čitljivemu podpisu svoj prepis podpisa.

Bil pa je verjetno še drug razlog, da dr. Mal ni sprožil v ustanovi pogovora o Šušteršičevem načrtu. Kakor je bilo rečeno, je dr. Mal takoj, ko je postal ravnatelj ljubljanskega Mestnega muzeja, poudaril, da pod njegovim vodstvom ta ustanova ne bo obravnavala etnologije, obravnavala pa bo kulturno zgodovino. Šušteršičev načrt pa je že v naslovu povedal, da gre tu za etnološko delo. Kljub vsemu se mi zdi čudno, da nisem iz ust dr. Mala nikoli slišal besede o tem načrtu.

Dr. Mal je štel za predmet etnologije (kakor večina takrat, jo je imenoval etnografija) kulturo kmečkega prebivalstva, kakršna je bila v predindustrijski dobi, in njene prežitke. Pri delu za svojo doktorsko disertacijo, delno je nastala v ljubljanskem Mestnem muzeju, sem ugotovil, da mi takratna definicija predmeta v etnologiji ne dovoljuje, da bi bil prišel pri tej raziskavi dovolj do dna, saj se spričo tedanje definicije »preučuje samo ena njenih (noše) komponent, medtem ko ostaja druga v poglavitnem nedognana ... naj se ob raziskavah nižje noše, če se v njej obdelujejo tudi sestavine višje oblačilne omike, celotno obravnava takisto ta, slednja in se s tem ugotavlja vsa oblačilna omika neke dobe, ne pa samo eden njenih sestavnih delov ... Zavolj tega sem ... prekoračil meje etnografske raziskave ter prešel na torišče kulturne zgodovine ali stvaritev vseh plasti v določeni omiki« (A. Baš, Noša v poznem srednjem veku in 16. stoletju na Slovenskem, Ljubljana 1959, str.9).

Takšno usmeritev in delo je bil dr. Mal pripravljen sprejeti v nadrobni načrt ljubljanskega Mestnega muzeja. V knjižici Vprašanja Mestnega muzeja v Ljubljani (Ljubljana 1954, str. 36, podpisali smo jo ravnatelj, kustosa in konservator, avtor sem bil jaz), natisnila je raziskovalni načrt in načrt za razstavne zbirke, sem napisal, da bo kulturnozgodovinski oddelek ljubljanskega Mestnega muzeja obdeloval oblačilno kulturo, kakor sem jo tedaj pojmoval, in stanovanjsko kulturo od 15. do 19. stoletja. Prav takrat, ko je izšla knjižica, je nastajala zbirka kopij stenskih slik z oblačilnimi motivi iz poznega srednjega veka in 16.

stoletja na nekdanjem Kranjskem. Kopiranje je bilo končano leta 1955, razstava v ljubljanskem Mestnem muzeju je bila odprta leta 1956, pozneje naj bi postala del razstavnih zbirk (odstranili so jo po mojem odhodu iz Mestnega muzeja leta 1963). V načrtu je bilo tudi, da se v predvideni razstavnih zbirki predstavi poznejši oblačilni videz na nekdanjem Kranjskem: s slikovnim gradivom in z rekonstrukcijami po arhivskih in slovstvenih virih (v risbah in na lutkah). Kljub daljnosežnim pripravam se načrt zavoljo mojega odhoda iz Mestnega muzeja ni uresničil.

Stanovanjska kultura se je v Mestnem muzeju že od leta 1937 ponašala z odlično zbirko stilnega pohištva od pozne gotike do bidermajerja in se je v 50. letih množila z vrsto izbranih nakupov. V drugi polovici 50. let je iz prerisov pohištvenih motivov na stenskih slikah iz poznega srednjega veka in 16. stoletja na nekdanjem Kranjskem nastajala zadevna razstava, odprta je bila leta 1959; hkrati sem objavil del teh raziskav (A. Baš, O najstarejši upodobitvi skrinje na Slovenskem, v: Slovenski etnograf XII, Ljubljana 1959, str. 97-106), preostali del čaka na natis. Naposled sem se lotil kmečkega orodja, toda v tem primeru se z dr. Malom nisva uskladila. Sprejemal je moje raziskave oblačilne kulture, ko je bil njihov predmet oblačilna kultura vsega prebivalstva, ne samo kmetov, sprejemal je moje raziskave, ko je bil njihov predmet pohištvo vsega prebivalstva, ni samo kmečkega, ni pa sprejemal mojih raziskav, ki so načenjale kmečko orodje. Zato sem moral te raziskave opraviti zasebno. Del teh preučevanj je izšel v spisu A. Baš, Hrastovski plug, v: Slovenski etnograf XIV, Ljubljana 1961, str. 51-58, preostala čakajo na natis.

Tako se je končalo prvo obdobje etnološkega dela v ljubljanskem Mestnem muzeju. Napovedal ga je Šušteršič, jaz ga v prvih mesecih svoje tamkajšnje službe nisem mogel, takrat so me kot greenhorna zasuli s tekočimi nalogami (evidenca vseh umetniških slik na MLO, zavarovalni posegi na Navju, ogledi in nujni odkupi predmetov, preurejanje depojev, inventarizacija ipd.). Moje raziskovalno delo v ljubljanskem Mestnem muzeju se je lahko začelo septembra 1950, ko sem se srečal z ljubljanskim zgodovinskim krajepisjem; to mi je bilo izhodišče za raziskavo franciscejskega katastra v ljubljanskih katastrskih občinah. Tedaj sem tudi hotel oblikovati skupino etnologov, da bi z združenimi močmi obdelali franciscejski kataster za nekdanjo Kranjsko glede na

stavbni in zemljiški značaj. Toda odziva ni bilo. Tako sem od zasnovanega dela objavil le spis K stavbnemu in zemljiškemu značaju Ljubljane v franciscejskem katastru, v: Slovenski etnograf V, Ljubljana 1952, str. 76-100, in spisa v tej smeri o nekaterih manjših naseljih (A. Baš, K stavbnemu in zemljiškemu značaju Kostanjevice v franciscejskem katastru, v: Kostanjevica na Krki ob sedemstoletnici mestnega obstoja, Kostanjevica 1953, str. 103-108; isti, Stavbni značaj Kamnika v franciscejskem katastru, v: Kamniški zbornik 3, Kamnik 1957, str. 62-68). Potlej sem delal, kakor je bilo opisano.

Če se pod zapisano potegne črta, so na dlani naslednje ugotovitve. Razen dr. Mala in po vsej verjetnosti dr. Šijanca drugi tedanji strokovni delavci v ljubljanskem Mestnem muzeju nismo vedeli za Šušteršičev načrt. Predvsem pa se ni omenjeni načrt uresničil v tej ustanovi ne takrat ne pozneje. Z letom 1991 je Mojca Ferle zastavila etnološko delo v ljubljanskem Mestnem muzeju v drugačno smer.

P. S.

Leta 1954 je knjižica Vprašanja Mestnega muzeja v Ljubljani, kakor je bilo povedano, po predlogu dr. Mala in mojem predlogu štela oblačilno in stanovanjsko kulturo za poglobitveni torišči raziskovalnega in razstavnega dela v kulturnozgodovinskem oddelku ljubljanskega Mestnega muzeja. Leta 1957 pa je dr. Mal v svoji knjigi Stara Ljubljana in njeni ljudje (podnaslov Kulturnozgodovinski oris) širše pojmoval predmet kulturne zgodovine. V predmet te vede je poleg oblačilne in stanovanjske kulture uvrstil prehrano, promet in javno razsvetljavo, zdravstvo, »vsakdanje domače, družabno in poklicno življenje« in pa šege in navade (J. Mal, nav. delo, str. 6 d). Omenjene teme so v muzejskih razstavnih zbirkah dosti teže predstavljive kakor oblačilna ali stanovanjska kultura; še posebej je to veljalo za tisto in dotedanja obdobja. Najverjetneje ni zavoljo tega dr. Mal omenjenim témam v navedenem načrtu za prihodnje razstavne zbirke ljubljanskega Mestnega muzeja namenjal obsega, ki bi bil v približnem sorazmerju z obsegom oblačilne in stanovanjske kulture. Vsekakor pa je omenjenim témam odmeril v svojih raziskavah, po letu 1954 so se nadaljevale, pozornost, kakršno so narekovali dosegljivi viri.